

Степан ПАВЛЮК

УНІКАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Висвітлюється процес становлення та науковий доробок відомого архітектора, етнолога, лауреата Національної премії в галузі архітектури, члена-кореспондента Української академії архітектури, доктора історичних наук, професора, завідувача відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України Я. Тараса, який присвятив своє життя служінню української культури.

Ключові слова: Ярослав Тарас, архітектура, етнологія, Чорнобиль, українська церква, народне будівництво.

Сучасне суспільне буття кожного з народів, у тому контексті й українців, розуміється як складний, тяглий у часі і просторі безперервний процес національного творення у його безмежній різноманітності в усіх сферах життя. Композитним матеріалом при національному становленні неодмінно виступають традиції, як устояні і прийняті стабільним людським колективом поведінкові норми співжиття. Якраз у традиціях закладена уся гама природного ресурсу особи, беручи до уваги біоценозність буття, коли на формування практичних і продуктивних дій на життєве самозабезпечення впливають не стільки природно-кліматичне середовище, скільки набуті раціональні та ірраціональні світоуявлення як синтез когнітивного і природно-матеріального. Цілковито оправдано, що у сучасну модернізовану епоху з особливою увагою вивчають народні традиції для з'ясування психоповедінкових архетипів як основи моделювання способу життя в глобалізованому світі; невмолимим тенденцій уніфікації людського буття зберегти національну своєрідність. Повноцінне, доглибинне пізнання всього спектру віковичних народних традицій створює атмосферу етнопсихологічного комфорту, людяності, доброзичливості і відповідальності за долю людства. Давніше традиції були зорієнтовані на покращення життя певної локальної історичної спільноти і здебільшого мали гуманістичне наставлення, чи сумою таких наставлень моделювався величезний простір етико-естетичного співбуття. Такий підхід до розуміння традицій спонукає вчених до всебічного дослідження цього явища соціальної культури, а соціум повертає до пізнання своєї давньої минувшини.

Інколи шлях до ґрунтовного вивчення народної традиційності, хоч якогось фрагменту із її цілості, буває несподіваним, як це щасливо трапилось із сьогоднішнім відомим дослідником українського сакрального зодчества, доктором історичних наук, професором, завідувачем відділу сучасної етнології Інституту народознавства НАН України Ярославом Миколайовичем Тарасом. Професійний архітектор, у творчому доробку якого є чимало вдалих будівельно-архітектурних зреалізованих проектів у міському ландшафті Кишинева, столиці Молдови, наприклад, один з яких і досі милує око, зокрема, студентів, — парковий сад перед факультетом містобудування і архітектури Кишинівського політехнічного інституту, працюючи у якому як викладач, а згодом і заступником декана факультету містобудівництва і ар-

Ярослав Тарас, керівник експедиції «Чорнобиль 99», біля саркофага Чорнобильської АЕС. 20.04.1999 р.

Вручення Ярославу Тарасу Президентом України В. Ющенком Державної нагороди. Київ, 2009 р.

хітектури, здобув заслужену увагу як педагог, успішно знайде себе у сфері науки, як вчений-етнограф, зацікавившись науковою проблемою, що стосується усіх аспектів дослідження народного будівництва, але якнайважливіше зосередившись на з'ясуванні генези, стилю, просторової композиції, історії дерев'яної сакральної архітектури. Високі навички як проєктанта багатьох архітектурно-будівельних завдань, серед яких проєктування готелю «Інтурист», оперного театру, спортивного комплексу та ін. у Кишиневі, благодатно прислужилися на новому попри-

щі вченого-етнографа, в оцінці досконалості і застосуванні багатьох народних знань народних зодчих унікальних, і заодно складних у архітектурному та інженерно-технічному вирішенні карпатських дерев'яних церков.

Невідомо, чи Ярослав Тарас зумів би реалізувати себе як дослідник таємниць конструктивно-просторової пластики українських сакральних архітектурних шедеврів, якби доля не завела його в Інститут народознавства НАН України, у якому до творчих, наполегливих до одержимості осіб ставляться з вишуканою увагою і повним сприянням на розкриття і реалізацію Богом даного таланту. Мій досвід, а певною мірою ще й інтуїція, підказали мені залучити до наукового процесу невідомця, якого далекі мандри (Австрія, Молдова, Алжир) привели на батьківську землю, і в намірах якого цікава творча пропозиція — дослідити походження карпатської бойківської церкви.

Мені стали відомі дослідницькі праці, у яких переважало замишування конструктивно-об'ємним плануванням і було напрацьовано багато версій, досить слушних, про впливи на їх архітектурну витонченість, але бракувало ґрунтовного твердження. Адже бойківському карпатському типу церков, за визначенням відомого мистецтвознавця Павла Жолтовського, було в конструкції закладене золоте січення, як вища зодча оцінка об'єкту. І в особі Ярослава Тараса сподівався знайти розв'язок, шляхи творення такого рівня досконалості сакральної споруди.

Напрочуд активно склався процес адаптації і освоєння теоретико-методологічної специфіки етнологічної науки. Симбіоз відбувся успішно. Синхронне осмислення конструкцією, структурою, матеріалом, простором, ландшафтом, об'ємом, яким володів Ярослав Тарас, органічно поєдналося з історико-культурною діахронією традиційного народного будівництва, яке у методологічному синтезі вилилось у низку несподіваних наукових ідей і висновків.

Вагомим науковим здобутком передувала напружена праця з метою збору польового етнографічного матеріалу зі всього гірського історико-культурного ареалу і одночасно громадились відомості із багатьох інших українських етнографічних масивів, як можливість вміло застосувати існуючі методичні засоби при аналізі появи тих чи інших конструктивних вузлів сакральної будови.

Наукова повнота вченого проявилася при підготовці до друку словника-довідника із ділянки сакральної дерев'яної архітектури, що засвідчило, що в українській етнологічній науці появилася перспективна творча особистість, здатна зреалізувати вагомі наукові проекти і теми [1]. Це тільки наукове середовище з насолодою обмірковувало вагомість словникового видання, базоване на величезному масиві фактографічного матеріалу, спеціальних історіографічних відомостях, доречній компаративістиці даних сакральних конструкцій і будівельної культури багатьох європейських народів з метою пізнати походження конструктивних елементів карпатських типів українських церков, як готувалась до друку синтетична монографія, як узагальнююче, цілісне дослідження про дерев'яну церковну архітектурну практику українців-горян, яка була відзначена державною премією у галузі архітектури та містобудування [2].

Цією монографією українська етнологічна наука отримала цілу низку відповідей на ще досі гіпотетичні, нез'ясовані питання з генези і будівельної стилістики українських карпатських церков. Учений впевнений у своїх наукових висновках, що карпатським церквам характерна етнографічна самобутність; що просторово-об'ємне планування органічно пов'язане із ландшафтно-кліматичними умовами; що багато конструктивних вузлів перейняті із житлової світської архітектури застосовуваних ще києворуськими зодчими тощо.

Віртуозно володіючи навиками комп'ютерної графіки, вченому вдалось синхронізувати еволюційний процес типової карпатської церкви з аналогічним процесом храмовбудівництва сусідніх народів Європи. Одночасно визначити основні етапи змін просторово-об'ємної композиції з відходом від класичних зразків сакральної архітектури, як типової для більшості Європи. Скрупульозне проникнення в архітектурно-конструктивні таємниці українських карпатських храмів дало можливість Ярославу Тарасу провести добротну типологію уже карпатських церков, виділивши три школи будівництва — бойківську, гуцульську, лемківську, і біля десятка підтипів і груп.

Можна було б не підкреслювати, що системна монографія вченого стала основою його наукового зростання — Ярослав Тарас здобув ступінь доктора історичних наук, якби не дуже повчальна бувальщина. Професійний архітектор усією душею прагнув

Дослідження дерев'яної церкви на Покутті. 2014 р.

Члени Покутської експедиції з Ярославом Тарасом. 2014 р.

бути доктором архітектури і вважав, що його праця відповідає вимогам цієї галузі, принаймні у частині історії архітектури. Можливо й так, але з таким міркуванням не погодились київські вчені-архітектори, хоч насправді і сприймали добротність дослідження, але у ньому було закладено забагато етнічної історії, захоплення регіонально-національною сакральною архітектурою. Переживши певний стрес, колега погодився з моєю постійною і навіть вимогливою пропозицією, — і буквально через півроку відбувся успішний захист докторського титulu.

У певних складних обставинах, коли Інститут народознавства виконував Державну програму на мінімізацію втрат народної культурної спадщини у радіоактивній Чорнобильській зоні, Ярослав Тарас проявив високі морально-етичні принципи, національну, громадянську гідність і одержимість українського вченого-етнографа, очоливши експедицію

вчених з нашого Інституту та багатьох інших вузів України. Наслідки багаторічної польової праці в радіаційно-забрудненій зоні Полісся виявилися унікальними — насправді зафіксовані дані і зібрані речові пам'ятки життєдіяльності поліщуків, які складають фундаментальний масив інформації про величну традиційну культуру місцевого українського населення. Добрі знання та навички у практичному застосуванні комп'ютерної графіки знадобилися для укладання класифікації об'єктів національної культурної спадщини, що дало змогу створити системну електронну базу даних, зібраних за час тривалих багаторічних наукових експедицій.

Багатий життєвий досвід праці у творчих колективах знадобився Ярославу Тарасу і на поприщі завідувача відділом сучасної етнології Інституту, проявившись вмілим модератором творчого життя колег; генеруючи наукові ідеї, які вдало реалізують, збагачуючи українську етнологічну науку новими науково цінними дослідженнями.

Бурхлива енергія і творче завзяття мого колеги Ярослава Тараса у своїх повних сили та натхнення сімдесят дає сподівання на реалізацію чи одного науково вагомого проекту.

1. *Тарас Я.* Сакральна дерев'яна архітектура: ілюстрований словник-довідник / Ярослав Тарас. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 584 с.

2. *Тарас Я.* Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект / Ярослав Тарас. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. — 640 с.

Stepan Pavluk

ON UNIQUE STUDIES IN UKRAINIAN SACRAL ARCHITECTURE

In the article have been described main processes in formation, creative progress and scientific result by known architect, ethnologist, Laureate of National architectural prize, Corresponding Member of Ukrainian Academy of Architecture, History Doctor, Professor, Managing Head of Modern Ethnology Dept. in the Ethnology Institute of NASU, Mr. Yaroslav Taras who has dedicated his life's service to Ukrainian culture.

Keywords: Yaroslav Taras, architecture, ethnology, Chernobyl, Ukrainian church, people's construction.

Степан Павлюк

УНИКАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ САКРАЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЫ

В статье освещены процессы творческого становления и научные достижения известного архитектора, этнолога, лауреата Национальной премии в области архитектуры, члена-корреспондента Украинской академии архитектуры, доктора исторических наук, профессора, заведующего отделом этнологии современности Института народоведения НАН Украины Я. Тараса, посвятившего свою жизнь служению украинской культуре.

Ключевые слова: Ярослав Тарас, архитектура, этнология, Чернобыль, украинская церковь, народное строительство.